

Epidémikus testtapasztalat és testkép – a „para-groteszk”

Az alábbiakban a testtapasztalat és a testkép azon új mintázatait vizsgálom, melyek a COVID járvány hatására alakultak ki. E járvány több szempontból is megváltoztatta e mintázatokat, ezúttal legfőképpen a testhatárok megváltozására, a saját és a másik test viszonyára, illetve az ebből fakadó új testfelfogásra koncentrálok. Mindehhez kiindulópontként kínálkozik egyrészt a testkánon klasszikus és groteszk formájának azon megkülönböztetése, melyet Mihail Bahtyin fejt ki Rabelais művészete és a középkori-renaisszansz népi kultúrája kapcsán.² Úgy vélem, az epidémia, ha nem is térített vissza minket e kultúra karneváli, groteszk testkánonjához, ám rávilágított a modern, klasszikus testkánon törékenységre és problematikus voltára, végső soron rádöbentett a groteszk rejtőzésére a klasszikus mélyén. A groteszk megmutatkozása mindazonáltal nem válik felszabadító tapasztalattá, inkább felforgató, nyugtalanító, elfojtandó sejtelemmé. Másrészt a fentiek megértéséhez szükséges a klasszikus és a groteszk, illetve ezekből kiindulva az *epidémikus test* fenomenológiai vizsgálata. A járvány hatására megmutatózó test elemzése a testfenomenológia új útjait és belátásait is eredményezi. Ezen új testfilozófia kulcsfogalmi a *virális testmező* és az *aura*, a *hibrid* és a *mixtúra*, az *efemer* és a *köztes test*, az *testállapot* és a *konstelláció*, stb. Mindezek segítségével jobban megragadhatóvá válik az a testtapasztalat, melyet a járvány kényszerített ránk, s tett egyúttal lehetővé.

A klasszikus test kánonja és fenomenológiája

Bahtyin elemzésében a klasszikus test kompakt egész, mely a tekintet számára különálló létezőnek látszik a világhoz és a többi testhez képest. „Az újabb kori kánon legfőbb jellemzője (...), hogy a test benne mindig tökéletesen zárt, kész, befejezett, éles körvonalaktól határolt, legömbölyített testként mutatkozik meg, a tekintet mindig kívülről esik a testre, s ez nem keveredik semmivel, ami rajta kívül van, és mindig egyedi, mindig az elkülönült egyén tulajdonságait kifejező test.”³ A klasszikus test zártsága elzárja a tekintet elől a test belsejét, mivel azt a test állatóságban gyökeredző másik oldalának tartja. „Bezárulnak a test belsejébe vezető nyílások is. Ennek az ábrázolásmódnak az alapja az *individuális test*

¹ <https://doi.org/10.24361/Performa.2022.13.2>

² Lásd Mihail Bahtyin: *François Rabelais művészete, a középkor és a renaisszansz népi kultúrája*. Fordította Könczöl Csaba és Raincsák Réka. Budapest, Osiris. 2002.

³ Bahtyin: *François Rabelais művészete...* 342.

szigorúan körülhatárolt tömege, a test masszív, zárt homlokzata. Ennek a zárt, egyenletes testfelületnek az a lényege, hogy határt képez az egyén teste és a többi test, illetve a külvilág között. Az újabb kori kánon eltávolítja a testről minden befejezetlenségre, lezáratlanságra utaló jelet, megsemmisíti mindent, ami a test belső működésére enged következtetni.”⁴ Ennek következtében bizonyos testrészek, mint a nemi szervek, a fenék, a has, illetve a fejen a száj és az orr háttérbe szorulnak, így a nemi élet, az ürítés, az evés, ivás jelentése az individuális életműködés és az egyéni pszichológia síkjára szorul vissza. Tiltott, de legalábbis afféle megtúrt testrészekké és tevékenységekké válnak, bennük csupán a jellem esendősege és úgyszólván kényszerű jele nyilvánul meg. A klasszikusban épp ezért azok a testrészek veszik át a vezető szerepet, melyek az individuális sajátosságokat „szellemiben”, azaz egyszersmind tökéletesebben fejezik ki, úgy is mint a fej és rajta az arc, a szem, illetve a jellemet hívebben kifejező gesztusok, testtartások. A száj szerepe megmarad, ám már nem az „animális” tevékenységek helyeként, hanem a beszéd és az intellektus kifejezőjeként.

Ha most Bahtyinnak a klasszikus testkánonról szóló gondolatait a *testfenomenológia* perspektívájából szemléljük, úgy azt mondhatjuk, hogy a klasszikus test a tárgyként szemlélt test egyik paradigmikus megjelenésének tekinthető. Az általában vett test-dolog (*Körper*) és a saját, megélt test (*Leib*) közötti megkülönböztetést Edmund Husserl dolgozta ki,⁵ majd Sartre, Merleau-Ponty, Lévinas, Henry, Marion, Lingis, Waldenfels és mások alakították tovább.⁶ Az újkori európai gondolkodás ugyanis – néhány kivételtől (pl. Condillac, Maine de Biran, Schopenhauer) eltekintve – Galilei és Descartes nyomán a testet alapvetően a tárgyiság, a dologiság, az anyag felől vette szemügyre. A karteziánus felfogás kiterjedt szubsztanciának, funkcionális gépezetnek (vö. La Mettrie) tekintette, melynek léte és tulajdonságai alapvetően nem különböznek az élettelen tárgyakétól, eszközökétől.⁷ Az emberi – és esetleg állati – test fogalma ebben megközelítésben alárendelődött az általános testfogalomnak, annak különös, élő alesesteként. E felfogás a test mibenlétét alapvetően eltárgyasító perspektívából szemlélte, ráadásul magát

⁴ Bahtyin: *François Rabelais művészete...* 342. François Jullien a meztelenség ábrázolása kapcsán arról ír, hogy az európai akt a testet zárt, vonatkozás nélküli tökéletességében mutatja fel, szemben a kínai művészettel, ahol a test energiákat tartalmazó, lyukakkal teli tartály, mely folytonos kölcsönhatásban áll a környezetével. Lásd François Jullien: *A meztelenség lényege*. Budapest, Atlantisz, 2014.

⁵ Lásd Husserl: *Cartesianische Meditationen und Pariser Vorträge*. Husserliana I. hrsg. von Stephan Strasser, The Hague. Martinus Nijhoff, 1973. 121. skk., magyarul Husserl: *Karteziánus elmélkedések*. Ötödik rész. Budapest: Atlantisz, 2000. 105. skk. ill. az *Ideen* második kötete, lásd Husserl: *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Zweites Buch: Phänomenologische Untersuchungen zur Konstitution*. Husserliana IV. hrsg. von Marly Biemel, The Hague. Martinus Nijhoff, 1952. 143. skk.

⁶ Lásd Jean-Paul Sartre: *A lét és a semmi*. Budapest, L'Harmattan – Szegedi Tudományegyetem Filozófia Tanszék – Magyar Filozófiai Társaság, 2006. 314. skk., Maurice Merleau-Ponty: *Az észlelés fenomenológiája*. Budapest, L'Harmattan – Magyar Fenomenológiai Egyesület, 2012. 89. skk., Emmanuel Lévinas: *Teljesség és végtelen*. Pécs, Jelenkor, 1999. 155. skk., Michel Henry: *Az élő test. Válogatott tanulmányok*. Pannonhalma, Bencés Kiadó, 2013. 35. skk., Jean-Luc Marion: *Az erotikus fenomén. Hat meditáció*. Budapest, L'Harmattan – Szegedi Tudományegyetem Filozófia Tanszék, 2012. 144. skk., Alphonso Lingis: *Érzékelés: az érzékenység értelme*. Budapest, Typotex, 2021. 129. skk., Bernhard Waldenfels: *Test és corpus*. *Pro Philosophia* Füzetek. 19–20., 1999/3.

⁷ Lásd Descartes: *Értekezés a módszerről*. (Ötödik rész) Budapest, IKON, 1993. 53. skk. ill. Descartes: *Elméletkérdések az első filozófiáról*. (Második és hatodik elmélkedés) Budapest, Atlantisz, 1994. 33. skk. és 89. skk. Vö. Széplaky: *Az ember teste*. Filozófiai írások. Pozsony, Kalligram, 2011. 99. skk.

a szubjektivitást is lélekként, gondolkodó dologként fogta fel. Test és lélek kapcsolata két *dolog* közti kapcsolattá, az étellel rendelkező test-dolog és a gondolkodással rendelkező lélek-dolog kapcsolatává vált, ezáltal maga a kapcsolódás is eldologiasult, hogy objektív tudományos vizsgálódás tárgyává válhasson. Mindezzel szemben a fenomenológia filozófiailag is felmutatja – a háttérbe szorított hétköznapi testtapasztalat, vagy éppen a klasszikus testkánonból kitörő művészet nyomán – a megélt test sajátos jellemzőit. Ezek nem egyszerűen az objektív test szubjektív vetületei, okozatai, hanem önálló fenomenális szférát alkotnak, melyből egy saját világ bomlik ki. A megélt test jellegzetességei így szembeállíthatók a klasszikus test-dologéval.⁸

A groteszk test kánonja és fenomenológiája

A klasszikus test tehát elrejtí öntapasztalatát mások elől, élő és belülről megélt saját testként nem mutatkozik mások számára. Mi több, úgy tűnik, a saját test megélését még önmaga elől is elfedi, a test belseje jobbra csak akaratlanul mutatkozik meg a felületen. E megmutatkozás csak olyan testi határhelyzetekben, ha tetszik, a testhatár olyan helyzeteiben fogadható el, mikor az egyén már képtelen megőrizni teste kompakt egész mivoltát. E „test-határ-helyzetekhez” (vö. K. Jaspers) a szülés, betegség, sebesülés, ájulás, halál, és még néhány kivételes helyzet sorolható, melyeket azonban jól el kell határolni a test mindennapos működésétől, és lehetőleg eltüntetni a szem elől.

Mindettől lényegileg eltér a groteszk testfelfogás. Bahtyin szerint a „groteszkben teljesen másutt húzódnak a határok a test és a külvilág, a test és a többi test között, mint a klasszikus ... ábrázolásokban.”⁹ Mindez azt jelenti, hogy a „groteszk test ... keletkező-változó test. Soha nincs készen, soha nem befejezett: szüntelenül épül és teremődik, és maga is szüntelenül más testeket növeszt és teremt; egyszerre bekebelezi az őt körülvevő világot, és bekebeleződik ebbe a világba (...) a test túlnő önmagán, kilép saját határai közül, és egy új (második) test kezdetére utal”.¹⁰ A groteszkben kiemelkedő jelentőségűvé válik a has, a fenék és a nemi szervek, míg az arcon a szájnak és az orrnak lesz lényeges szerepe. Ezek a testrészek felnagyíthatódnak, illetve leválva a testről önálló életre kelhetnek. Más testekhez hozzátapadva, más részekkel összekapcsolódva, kölcsönösen egymásba hatolva furcsa, bizarr, két- vagy többtestű létezőket alkothatnak, olyan keveréklényeket, melyek léte szintúgy átmeneti, úgyszólván testrészek időleges együttállása. „Ezért a groteszk test életének legfontosabb eseményei a *testben zajló dráma felvonásai*: az evés, az ivás, az ürítés (és az egyéb kiválasztó funkciók, az izzadás, a taknyosság, a tüsszentés),

⁸ Vö. Vermes Katalin: A test éthosza. A test és a másik tapasztalatainak összefüggése Merleau-Ponty és Lévinas filozófiájában. Budapest, L'Harmattan, 2006. 30. skk. ill. Kicsák Lóránt: Transzcendentalitás és testiség a husserli fenomenológiában. MFSZ 2010/2: A test. 32. skk.

⁹ Bahtyin: *François Rabelais művészete...* 337.

¹⁰ Bahtyin: *François Rabelais művészete...* 339.

a közösülés, a terhesség, a szülés, a növekedés, az öregség, a betegség, a halál, az enyészet, a részekre bomlás, a más testekbe való felszívódás; ezek az események mind a *test és a világ vagy a régi és az új test közötti határokon mennek végbe*; a testben játszódó dráma történéseiben *kibogozhatatlanul egymásba fonódik az élet keletkezése és pusztulása*.¹¹ Úgy is fogalmazhatunk, hogy a „test-határ-helyzet” a groteszkben normálissá és ábrázolandóvá válik.

Mindehhez Bahtyin hozzáfűzi, hogy e testfelfogás uralja egy közösség nem hivatalos beszédmódját, így a káromkodás és szitkozódás vagy az obszcén nevetetés nyelvét. Említhetjük még a gyereknyelv hasonló sajátosságait is. Mindez ugyanakkor felszabadító erejű is, mivel kibújik a hivatalos, klasszikus kánon és tabuinak szigorúsága alól. Harmadrészt a groteszk test kozmikus test is, az egész mindenséget magába fogadja, és egyúttal szimbolizálja is.¹² Negyedrészt pedig e felfogás felbontja a hierarchikus világképet, a vertikális irányokat horizontálissá rendezi át. A nyitott, befejezetlen, változásra kész ember testet a mindenség középpontjává teszi, ezáltal a világot az időbeli, történelmi mozgás rendjébe illeszti.¹³

Mit mondhatunk a fentiek fényében a groteszk test fenomenológiájáról? Úgy vélem, a testkép Bahtyin által felvázolt megváltozása két további változást von maga után. Ugyanis nem egyszerűen azt látjuk, hogy a groteszk felszabadítja a testtapasztalat (*Leib*) területét, szóhoz juttatva azt, amit a klasszikus elrejtett, hanem hogy a groteszkben elmosódnak a határok *Körper és Leib*, azaz a test objektív dologiséga és szubjektív megélése között, másrészt a határok eltolásával maga a test tapasztalata is alapjaiban megváltozik. A groteszkben tehát először is a testre irányított külső és belső nézőpont fonódik össze, hogy benne olyan testelegyet hozzon létre, melyben szétválaszthatatlanul van jelen az, ami a klasszikusban elkülönített és részben elfedett. A test és a világ határainak cseppfolyóssá válásával a test világszerűvé és világ testszerűvé válik ugyanabban a pillanatban, a testek közti határ fellazulásával pedig a saját és a másik nézőpontja egyszerre adódik és egymásba fordul. Nincs tiszta kívül- és belül-lét, ezek csak a potenciálisan mindent magába bekebelező és önmagából kiűritő testmassza pulzálásának egymást követő állapotai. Mindezzel együtt megszűnik a távolságteremtő látás elsődlegessége, mely a testséma klasszikus formáját uralta, ám nem egyszerűen a szaglás, tapintás, ízlelés „atavisztikusabb” érzékelési formáinak vagy éppen a belső érzékelésnek adja át a helyét. Inkább az történik, hogy maga a nézőpont értelme alakul át, hiszen átveszi ezen „alsóbbrendű” érzékszervek működési módját, struktúráját, artikulációs nyelvét, tér- és időbeliségét, vagyis teljes életritmusát és világképzését. A test látványja így magába fogadja a távolságot eltörlő „nyersebb” érzékelési módok, a szaglás, az ízlelés és a tapintás „logikáját”, ami azt eredményezi, hogy a groteszkben a látvány nem tisztán vizuális módon szervező-

¹¹ Bahtyin: *François Rabelais művészete...* 339. Érdekes párhuzama lehet ennek, ahogy például Gilles Deleuze elemzi Francis Bacon festését, tér- és testábrázolását, lásd Deleuze: *Francis Bacon. Az érzet logikája*. Budapest, Atlantisz, 2014. 21. skk. és 29. skk.

¹² Lásd Bahtyin: *François Rabelais művészete...* 340. skk.

¹³ Lásd Bahtyin: *François Rabelais művészete...* 389. skk.

dik, így a test szinesztetikus és szinergikus testté változik. Ezért amiképp a klasszikus test a Husserl-féle *Körper*, úgy a groteszk test a Merleau-Ponty-féle hús (*chair*) paradigmaticus esetének tekinthető.¹⁴

A groteszkben ennek folytán más lesz a test tapasztalatának módja is, vagyis megváltozik a *Leib* értelme. A határok megváltozásával a test mint orientációs centrum elmozdul, kiterül, szétszóródik. Átalakul a horizontalitás értelme is, megszűnik vagy éppen kiterjesztődik a testkontinuum, ezzel egy időben a test önérzékelésének koordinátái megbolydulnak. Az érzékelés, a mozgás, az érzések vagy éppen az érzelmek jelentése átalakul, a saját és az idegen, az akaratlagos és az elszenvedett, a vonzó és a taszító, a jelenbeli és a múltbeli, az élő és az élettelen egymásba fordul, és pillanatnyi mintázatokba áll össze az ide-oda toluló és hullámzó testben. A groteszk test végső soron átírja a klasszikus normáit és magát a jelentésképződést is.

Az epidémikus test

Rabelais lehetséges forrásaként Bahtyin idézi a *Corpus Hippocraticum*, azaz a Hippokratész neve alatt fennmaradt gyűjtemény néhány szövegét is.¹⁵ Így ír: „... a gyűjteményben található munkákban a groteszk testfelfogás dominál: a test és a külvilág közti határ elmosódik bennük, az okfejtések a testet többnyire a nyitottság, a befejezetlenség állapotában ragadják meg; a test külső és belső felépítését nem választják külön egymástól; minduntalan a test és a külvilág között lejátszódó cserefolyamatokat rögzítik. Óriási szerepet játszanak a szervezet legkülönbözőbb váladékai is, akárcsak a groteszk testfelfogásban.”¹⁶ Ennek érzékletes példái a járványok, szerzőnk az *Epidémiák* c. darabra is hivatkozik.¹⁷ Az orvosi szövegekben a négy őselemről szóló elmélet a testnedvek tanával párosul, így bennük a test határai nyitottnak mutatkoznak a világ és a többi ember felé, végül is a test élet és halál egymásba hullámzásnak közös terepnumaként áll előttünk.

Ezzel elérkeztünk a COVID-járvány testtapasztalatának és testképének elemzéséhez. Úgy vélem, hogy a járvány egy olyan ún. *epidémikus testfelfogást* mutat, mely számos ponton hasonlít a groteszk felfogáshoz, ám nem teljesen azonos vele. Az *epidémia*, mely már nevében is utal a nép, az emberek (*démosz*) között lejátszódó folyamatokra, nem egyszerűen a betegség egy meghatározott mozgását jelenti, hanem a testek közötti viszonyok, a testhatárok radikális átrendeződését is, vagyis új testképet és testfenomenológiai perspektívát jelez. A továbbiakban ezen átalakulásokat tárgyalom, előbb magának a járványnak, majd az arra adott válaszoknak függvényében, végül pedig az epidémikus és groteszk

¹⁴ Vö. Merleau-Ponty: *A látható és a láthatatlan*. Budapest, L'Harmattan – Szegedi Tudományegyetem Filozófia Tanszék. 2006. 148. skk.

¹⁵ Bahtyin: *François Rabelais művészete...* 379. skk.

¹⁶ Bahtyin: *François Rabelais művészete...* 380.

¹⁷ Bahtyin: *François Rabelais művészete...* 382. Vö. Havas László: *Válogatások a Hippokratészi Gyűjteményből*. Budapest, Gondolat, 1991. 121. skk.

különbségére térek ki.

a) Járványnak kitett test

A járványban tapasztalható, hogy megváltozik a testséma és általában a testfogalom. A ténylegesen vagy potenciálisan vírussal fertőzött test kitágul, határai kitolódnak, a test mintegy túlnyúlik önmagán, kiterjeszkedve a lezárt test határain túlra. Az epidémikus test elveszti tömörségét, zártságát, a testnyílások, így főképp a száj és az orr révén mintegy kinyílik a világ és a többi ember felé. Testi kommunikációink megváltozott módon vetülnek ki ezen irányokba, a belső és a külső, a saját és az idegen fogalmi alapvetően átalakulnak. A *kompaktsággal* együtt megrendül az emberi test *individualitása* és *autonómiája* is, az epidémikus test önállósága feloldódik a más testekkel való összefüggésben, a másikkal való együtt-létben.

Az a testtöbblet, ami így létrejön, az a felhőszerű kisugárzás, amit a légzés periodicitása a test körül létrehoz, értelmezhető akár egy sajátos, láthatatlan *auraként* is, melynek a hús-vér test csupán önmagából kisugárzó középpontja. Az *auratikus test* így egy *virális testmezőt* alkot, melyet akarva-akaratlan magunkkal hurcolunk. Az identitását vesztett test mintegy szétszóródik önmaga körül, ám e szóródást nem a személyes kisugárzás, nem is a személyesen túli transzcendencia, hanem egy személyességen inneni erő hozza létre. A test bizonyos fokig megszűnik a személyiség közvetítője lenni, egy anonim *korporális territórium* részévé válik, melynek biológiai törvényszerűségei a körülhatárolt testet is önmaga animális szintjére redukálják. A testet körülvevő szörnyűséges-groteszk glória egy *deszakralizált ikont* mutat fel. Walter Benjamin szavait variálva mondható, hogy a járványban testünk egyszerre reprodukáló és reprodukált, és éppen e kettős mozgása tárja fel körülötte az epidémikus aurát, melyre az érintetlenség, sőt megközelíthetlenség tabui vonatkoznak.¹⁸ A test csak e groteszk értelemben imitálja a szakrálist annak szentséges-átkozott értelmében. Ez a végletekig profán aura mintegy újradefiniálja a szentséget, és a mindennapi élet groteszk ikonográfiáját teremti meg.

Ez a testmező ugyanakkor belenyúlik mások ugyanígy kibomló mezőibe, az egymást átjáró mezők ekképp egy sajátos *virális közeget* teremtenek meg, melynek alkotói és egyúttal elszenvetői vagyunk nap mint nap. A ragály olyan formációkba szervezi testeinket, melyben a korábban különállók összetömörülnek és egymáshoz tapasztódnak. Nem az érzések, vágyak vagy érintések által megteremtett testösszefonódások tanúi lehetünk, mint például a tánc, a küzdelem vagy éppen a simogatás esetében, és nem is az interszubjektív testtapasztalatban megvalósuló testköziségnek/interkorporeitásnak, melyről Merleau-Ponty beszél.¹⁹ Inkább egyfajta auratikus egymásba hatolásokról történnek, melyek révén létrejön

¹⁸ Vö. Walter Benjamin: *A műalkotás a technikai reprodukálhatóság korában*. http://aura.c3.hu/walter_benjamin.html. Megtekintés dátuma: 2022. március 4.

¹⁹ Vö. *A filozófus és az árnyéka*. Lásd Merleau-Ponty: *A filozófia dicsérete*. Budapest, Európa, 2005. 260.

egy olyan senki földje, mely úgy tartozik mindenkire, hogy tulajdonképpen senkié. Kisajátíthatatlan, köztes terület ez, a köztes testek terrénuma, egy epidémikus *nem-hely* (vö. M. Augé), melyben aztán furcsa keveréklények keletkeznek a testek találkozásából. A nyilvános terek *hibridek* (vö. B. Latour), groteszk *szörnyek*, soktestű, polimorf alakzatok, profán-mitikus keveréklények találkahelyeivé válnak. E bestiárium alakzatai részint az emberi és nem-emberi ágensek, vagyis az ember és a vírus összjátéka, másrészt a közös lélegzet, az emberi testmezők *mixtúrái* révén állnak elénk.

Az aura és a testmező, a hibridek és mixtúrák létrejötte mindezen túl ad hoc, ideiglenes formációk szülője. A statikusnak, befejezettnek, elkülönítettnek hitt testek állapotokká oldódnak, a testek *efemer*, pillanatnyi *konstellációk*ba rendeződnek. A testmező lezáratlanná válik, a járvány a testeket sajátos, mondhatni *epidémikus temporalitással* ruházta fel, melynek időiségét a testek viralitása illetve egymáshoz fűződő folytonosan változó viszonya határozza meg. Az ember nem annyira ura, mint inkább akaratlan közreműködője mindennek, mezők és elrendeződések különös helyszíné.

b) A test megóvása

A járvány terjedése elleni különféle óvintézkedések igyekeznek a testet eredeti határai közé visszaszorítani, megőrizni illetve visszaállítani a klasszikus testhatárokat, gátat vetni a groteszk-epidémikus beáramlásának. Ugyanakkor ezek az intézkedések közvetett módon, de kézzelfoghatóvá, érzékelhetővé teszik annak rejtett jelenlétét. Úgyszólván materiálissá változtatják azt, ami a tapasztalatban korábban úgy jelent meg, hogy a közvetlen adódásba a képzelet spontán módon belevegyítette a maga látomásait.

A *távolságtartással* kiemelődik a *távolság* a térből, a világ testéből, és felmutatódik testek közti láthatatlan összeköttetés, végső soron az auratikus mező. Ugyanakkor a távolság el is választ a többi embertől, kimetsz a közösségből. A szeparáció és a vele járó szorongás nem adja vissza az individualitást és szabadságot, inkább egy megfosztott, hiányos testbe zár be. A testek közti távolság maga válik térszervező erővé, a testek hiánya, ott-nem-léte hatással bír testi létünk egészére.

Az érintkezéstiltás és az online-térbe visszahúzódással együtt járó *virtualizáció* a kommunikációt a látás-hallás területére száműzi, ezáltal egyrészt eltestetleníti, másrészt tárgyiasítóvá teszi az interszubjektív viszonyokat. Az én és a másik a saját látványára, hangjára redukálódik, új, mediatizált identitások képződnek vagy éppen erősödnek meg.

A *maszk* a száját és az orrot, a groteszk testkánon kulcsszereplőit kimetszi az arcból, és az arcra vetett pillantást a szempárra fókuszálja. Ám hiába a szempillantás, a tekintet gazdagsága, a takarás révén abortált testrészek hiányos, csonka arcot eredményeznek. Az atavisztikusabb száj²⁰ és orr hang-

²⁰ Vö. George Bataille: *A száj*. 2016. <http://versumonline.hu/vers/szaj/>. Megtekintés dátuma: 2022. március 4.

súlyos szerepe éppenséggel megnő, ami megrendíti a vizualitásközpontú arcfelfogás „idealizmusát”. A maszk (*proszópon*) mint álarc viselése egyúttal az átlényegülés és az új személyiség magunkra öltésének réges-régi dionüszoszi hagyományába illeszkedik. A maszkok jelenléte végül is baljóslatú, profán színdarabbá változtatja a hétköznapi életet, mely a fent említett groteszk ikonográfia mellé helyezhető.²¹ Az arc mimikája és a tekintet átalakul, ezáltal megváltozik a gesztikuláció és a testtartás is, így a testi kommunikáció új stílusa jön létre.

c) *Eltérések*

Végezetül elmondható, hogy a COVID-járvánnyal nem tért vissza a groteszk testfelfogás annak minden összetevőjével együtt, így helyesebb az epidémikus testet *para-groteszk test*nek nevezni. A groteszk előlépett és visszaszorítódott, de nem kanonizálódott. Az epidémikus testtapasztalat és testfelfogás ugyanis nélkülözi a groteszk felszabadító potenciálját, a testet a nevetés helyett a szorongás és a zavartság, vagy éppen a kényelmetlenség és a fáradt egykedvűség hangulata árasztja el. A testről való beszéd ugyan valóban átalakul, de a groteszk kozmikus perspektívái híján a történelemfilozófia távlatok pesszimista dramaturgiát sejtetnek. Csupán az emberi test törékenységének és ideiglenességének tapasztalata válik közössé, ámbar a másoknak való kiszolgáltatottsághoz alkalomadtán az együvé tartozás érzése is társulhat.

---

²¹ Az archoz és a maszkhoz lásd Hans Belting: *Faces – Az arc története*. Budapest, Atlantisz, 2018. 27. skk. Vö. Helmuth Plessner filozófiai antropológiájával, melyben kiemelődnek az emberi létezés „teátrális” aspektusai, lásd Plessner: *Philosophische Anthropologie*. Göttinger Vorlesung vom Sommersemester 1961. Frankfurt am Main, Suhrkamp, 2019. 138. skk.

Irodalomjegyzék

- BAHTYIN, Mihail (2002): *François Rabelais művészete, a középkor és a reneszánsz népi kultúrája*. Budapest: Osiris.
- BATAILLE, Georges (2016): A száj. <http://versumonline.hu/vers/szaj/>. Megtekintés dátuma 2022. március 4.
- BELTING, Hans (2018): *Faces – Az arc története*. Budapest: Atlantisz.
- BENJAMIN, Walter (2003): A műalkotás a technikai reprodukálhatóság korában. http://aura.c3.hu/walter_benjamin.html. Megtekintés dátuma 2022. március 4.
- DELEUZE, Gilles (2014): *Francis Bacon. Az érzet logikája*. Budapest: Atlantisz.
- DESCARTES, René (1993): *Értekezés a módszerről*. Budapest: IKON.
- DESCARTES, René (1994): *Elmélkedések az első filozófiáról*. Budapest: Atlantisz.
- HAVAS László (vál.) (1991): *Válogatások a Hippokratészi Gyűjteményből*. Budapest: Gondolat
- HENRY, Michel (2013): *Az élő test. Válogatott tanulmányok*. Pannonhalma: Bencés Kiadó.
- HUSSERL, Edmund (1952): *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Zweites Buch: Phänomenologische Untersuchungen zur Konstitution*. Husserliana IV. hrsg. von Marly Biemel, The Hague: Martinus Nijhoff.
- HUSSERL, Edmund (1973): *Cartesianische Meditationen und Pariser Vorträge*. Husserliana I. hrsg. von Stephan Strasser, The Hague: Martinus Nijhoff.
- HUSSERL, Edmund (2000): *Karteziánus elmélkedések*. Budapest: Atlantisz.
- JULLIEN, François (2014): *A meztelenség lényege*. Budapest: Atlantisz.
- LÉVINAS, Emmanuel (1999): *Teljesség és végtelen*. Pécs: Jelenkor.
- LINGIS, Alphonso (2021): *Érzékelés: az érzékenység értelme*. Budapest: Typotex.
- MARION, Jean-Luc (2012): *Az erotikus fenomén. Hat meditáció*. Budapest: L'Harmattan – Szegedi Tudományegyetem Filozófia Tanszék.
- MERLEAU-PONTY, Maurice (2005): *A filozófia dicsérete*. Budapest: Európa.
- MERLEAU-PONTY, Maurice (2006): *A látható és a láthatatlan*. Budapest: L'Harmattan – Szegedi Tudományegyetem Filozófia Tanszék.
- MERLEAU-PONTY, Maurice (2012): *Az észlelés fenomenológiája*. Budapest: L'Harmattan – Magyar Fenomenológiai Egyesület.
- NANCY, Jean-Luc (2013): *Corpus*. Budapest: Kijárat.
- PLESSNER, Helmuth (2019): *Philosophische Anthropologie. Göttinger Vorlesung vom Sommersemester 1961*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- SARTRE, Jean-Paul (2006): *A lét és a semmi*. Budapest: L'Harmattan – Szegedi Tudományegyetem

Filozófia Tanszék – Magyar Filozófiai Társaság.

SCHREINER Dénes (2020): *Tragikus voyeur. Filozófiai kísérletek*. Budapest: Uránia - L'Harmattan.

SONTAG, Susan (1983): *A betegség mint metafora*. Budapest: Európa.

SZÉPLAKY Gerda (2011): *Az ember teste. Filozófiai írások*. Pozsony: Kalligram.

A test. Magyar Filozófiai Szemle. 2010/2.

ULLMANN Tamás – VÁRADI Péter (szerk.) (2011): *Sartre és Merleau-Ponty. A francia fenomenológia klasszikus korszaka*. Budapest: L'Harmattan.

VERMES Katalin (2006): *A test éthosza. A test és a másik tapasztalatainak összefüggése Merleau-Ponty és Lévinas filozófiájában*. Budapest: L'Harmattan.

WALDENFELS, Bernhard (1999): Test és corpus. In: *Pro Philosophia Füzetek*. 19-20., 1999/3.

